

Скоро сви, који су се одговорно бавили сребреничком загонетком, без обзира на различита становишта, сложиће се у бар једној ствари: када се ради о Сребреници – по мишљењу професора Едварда Хермана, оличењу највећег тријумфа пропаганде на крају двадесетог века – ништа није јасно и ништа није онако како је представљено. Масовне гробнице Сребренице, раштркане по Подрињу, и делови људских тела у њима, као да су метафора за чињеничку магловитост догађаја на који се наводно односе. „Наводно“ – не зато што се ништа није догодило, него зато што нису познати ни прави разлог, ни прави опсег, ни прави кривци. Ако гробнице, и људске остатке у њима, заменимо фасциклама пуним фрагментарних и често нимало веродостојних података, онда разлози за наведену метафору постају видни.

Све што „знамо“ о Сребреници своди се на конструкцију која се састоји из низа међузависних тврдњи, од којих је свака понаособ упитна и изузетно слабо поткрепљена. Ни једна од њих није документована довољно убедљиво да би могла да издржи темељну критику или да подржи кредибилитет приче у целини. Сваки пут када дубљом и критичком анализом неутралишемо неки од кључних елемената сребреничке приче, целина наратива почиње неизбежно да се урушава. Чини се да, у тој климавој конструкцији, стабилност целе грађевине зависи увек од сваке посебне цигле.

На пример, оборимо ли исказ Дражена Ердемовића, ми више немамо очевидаца „најстрашнијег злочина почињеног у Европи после Другог светског рата,“ иако је то по својој природи злочин у коме је морало учествовати много више од једног човека. Где су Ердемовићеви саучесници, које он именује? Где је између 1.000 и 1.200 тела заробљеника које су његов одред и он у Пилици наводно побили, обзиром да су у масовној гробници на месту тог злочина били пронађени остаци само 137 особа? Ово је огроман раскорак између бучних тврдњи и проверљивих чињеница, чак и за најлаковерније, зар не?

Где су поуздани докази који се односе на број стрељаних? За квалификацију дела, цифра је итекако битна и ако инсистирамо да у резолуцији буде реч „геноцид“ онда се морамо одрећи флоскуле да „није важно колико је страдало, 100 или 8.000, јер злочин је злочин“. Поборници званичне приче о Сребреници по правилу ватрене су присталице поштовања пресуда МКТБЈ, па би зато требало да поведу рачуна о томе шта је веће рекло у предмету Крстић. Према закључку другостепеног већа (пар. 35), обим убијања (scale of killing) релевантно је за закључак, да ли се или не догадио геноцид. Суочавамо се са ситуацијом да форенсички материјал тужилаштва не подржава закључак да је

стрељаних могло бити више од око 1.100, а и толико само под условом да се расположиви подаци тумаче на начин који је најповољнији по њихову тезу. По опсервацијама високопостављених страних посматрача, тај број не премаша 600 – 700 (Филип Корвин). Да ли би тако огроман раскорак између истражног материјала (највише 1.100) и неодрживог закључка који се из њега изводи (8.000 жртава) био могућ у једном озбиљном и политички неутралном криминалистичком поступку? Не сугерише ли то да је за ту разлику „одговорна политика“, управо као што Филип Корвин, највиши цивилни представник УН на терену у БиХ 1995. године, одавно тврди?

Како је могуће да један озбиљан правосудни орган, за каквог слови Међународни суд правде, пошто је одбацио оптужбу да је Србија крива за геноцид, затим констатује да Србија „није учинила довољно“ да тај геноцид спречи? Шта овај загонетни, и са правне тачке гледишта (најблаже речено) потпуно неуобичајени, диктум значи? Да ли то значи да Србија јесте предузела неке мере да спречи геноцид, само што оне нису уродиле плодом? Или то значи да није учинила баш ништа? Уметање речи „довољно“ наводи на закључак да је у питању оно прво. Али у том случају, зашто тај суд није навео које су те мере које Србија јесте предузела да геноцид спречи? Које су то мере које је Србија могла да предузме, али није, а које би – да је Србија поступила као што је требало – обезбедиле да се геноцид уопште не догоди? Зашто у тој пресуди нема одговора на та и друга сасвим једноставна и логична питања?

Нека од тих питања су следећа: на основу чињеница које је утврдило веће на суђењу генералу Крстићу, а то је главни предмет у МКТБЈ чије резултате Међународни суд правде преузима и уграђује у своју пресуду, у ком је тренутку био створен план за извршење геноцида, ако га је било? Шта је на суђењу по овом важном питању установљено? Ко су били учесници у том плану? Ко је, од значајних доносиоца одлука са србијанске стране Дрине, са тим планом био упознат да би могао да реагује? На страну правно бизарна констатација Крстићевог већа да, иако непосредних доказа о начину настанка плана нема, они нису ни потребни, зато што се његово постојање може извести индуктивно (пар. 572 првостепене пресуде). Али ако пођемо од пукe претпоставке тог већа, која гласи да се договор за стрељање заробљеника највероватније искристалисао једанаестог или дванаестог јула 1995. (пар. 362 првостепене пресуде), у хотелу Фонтана у Братунцу, а да је убијање почело тринаестог (пар. 67, првостепене пресуде), да ли је Србија имала временских могућности да сазна за „геноцидну намеру“ босанских Срба и да ли је у тако кратком року могла да предузме ефикасне мере да их спречи? Чисто техничка питања, свакако, али за сваку поштену расправу о „спречавању“, крајње су умесна. Међународни суд правде на ова питања дугује специфичне одговоре.

Али нису само главни елементи сребреничке приче спорни, или бар основано упитни, већ је то и сам контекстуални оквир у коме је та прича настала. Навикнути на тенденциозан

приказ ратних догађаја у БиХ, који намећу страна пропаганда и њени домаћи помагачи, а који је усмерен да оцену свих питања – укључујући и Сребреницу – унапред прејудицира на штету српске стране, ми ретко разматрамо могућност различитог угла гледања. Међутим, променом становишта, мењају се тумачења и оцене потпуно истих догађаја. Размишљање једног странца, у овом случају америчког аналитичара Андија Вилкоксона, из тог разлога изузетно освежавајуће делује:

„Босански муслимани,“ пише Вилкоксон, „припремали су паравојне формације током две године пре него што је рат избио. Они су донели одлуку да коришћењем оружане силе преотму један део југословенске територије у циљу остварења својих политичких амбиција. Босански муслимани немају никог другог, осим саме себе, да криве за страшне последице својих поступака. Смрт, избеглице и разарање, све су то лако предвидљиве последице када се упустимо у било какав рат. Они су то знали када су сукоб започињали и они зато сада немају право да се жале.“

Он затим наставља: „Какве год ратне злочине да су босански Срби починили, они су то урадили у склопу грађанског сукоба који су изазвали босански муслимани. Босански муслимани нису жртве босанских Срба; они су жртве ратоборности сопствених политичких вођа. Ако муслимани желе некога да окриве за патњу коју су током рата доживели, треба их посаветовати да прст осуде упере у сопствено руководство у Сарајеву зато што постаје крајње досадно слушати њихове притужбе на Србе за последице рата који су они сами изазвали. Београд не треба да усвоји било какву резолуцију која би се могла протумачити као прихватање идеје да су муслимани били жртве Срба.

„Никаква резолуција, чији је циљ одавање поште жртвама балканског рата, не би била праведна уколико не садржи категоричку осуду режима Алије Изетбеговића, који је рат изазвао. Бесмислено је одавати пошту жртвама а истовремено избегавати да се каже чије су жртве они били. Београд треба да усвоји резолуцију у којој се помињу жртве, али у тај текст треба обавезно ставити изричиту осуду режима Алије Изетбеговића који је покренуо рат без којег ти јадни људи никада не би ни постали жртве.“

Ко је покренуо узрочни ланац без којег не би било ни коначних последица, о којима је овде реч? То је свакако кључно питање. Овакав, типично амерички рационалан приступ, оличен у разматрањима г. Вилкоксона, иде право у срж ствари. Он се разликује од европског и балканског, зато што се не губи у превише абстрактном теоретисању.

Зашто ни један српски политичар није способен да размишља на сличан начин?

Рекли смо да свако пребирање по доказима скоро неминовно доводи до урушавања званичне сребреничке конструкције. Навешћемо само два недавно обелодањена примера над којима би поборници пројектоване резолуције о Сребреници требало да се замисле.

Први пример односи се на докуменат Уједињених Нација сачињен 24. јула 1995. године, дакле у непосредним временским оквирима сребреничких догађаја. Докуменат носи ознаку Хашког трибунала, R 002 1272. Његов званични назив је: *Debrief of UNMOS from the Srebrenica enclave*.

Његова садржина је разговор после догађаја (debriefing) са три војна посматрача снага УН у енклави Сребреница, по једним из Холандије, Гане и Кеније. У пар. 2 документа стоји да су се опсервације сва три сведока у толикој мери подударале да је њихов практично једногласни исказ омогућио састављање јединственог извештаја о паду енклаве и о догађајима који су непосредно након тога уследили.

Докуменат треба прочитати у целини па га затим критички упоредити са описом истих догађаја у неким меродавним судским списима, као што је то, на пример, пресуда у предмету Крстић. Утисак је да војни посматрачи УН, који су били на лицу места, и чланови Крстићевог већа, који то нису, говоре о две потпуно различите локације и о два потпуно различита догађаја. Фокусираћемо се само на пар. 28 овог документа, где се разлика између та два описа најизразитије очитује:

„28. Међу избеглицама није било наоружаних људи. Кружиле су гласине да су они покушавали да изврше пробој преко троугла Бандера и између посматрачких пунктова М и Н, према Тузли. Било је наговештаја о њиховој намери да поведу са собом таоце из редова ВРС док се пробијају. Припадници УН били су са избеглицама 24 часова дневно, али они нису приметили ништа у вези дојава да је било убијања војноспособних мушкараца. Могли су се чути појединачни хици, али није било ничега што би указивало да се ту радило о погубљењима. Једна група холандских војника изјавила је да су прве вечери, када су мушкарци били одвођени, видели да је деветоро људи било одведено иза једне зграде и да су се затим чули хици, а да се ти људи нису вратили. Међутим, након спроведене истраге, није било тела нити икаквих знакова да је било извршено погубљење.“

Ко се потрудио да прочита пресуду у предмету Крстић, приметиће да та пресуда обилује фантастичним изјавама сведока које је очигледно муслиманска обавештајна служба АИД за ту сврху брижљиво припремила. Њихове исказе Крстићево веће некритички усваја (видети, на пример, пар. 43 и 44 првостепене пресуде Крстићу) и користи их као основу за изградњу својих даљих закључака. Разлика између тих бомбастичних прича, и професионалног извештаја страних посматрача, који нису имали разлога да своје утиске дотерују према потребама једне или друге стране, драстична је. Тешко је замислити да су се могла издешавати убиства на начин и у обиму како домаћи сведоци то тврде, а да их ови неутрални посматрачи са стране не би приметили.

Узгред, ово је докуменат Хашког тужилаштва, што значи да је његов садржај тужилаштву морао бити познат. Три питања. Да ли је, у складу са правилом 68 (i) Правилника о доказима и процедури, тужилаштво Хашког трибунала овај докуменат – као несумњиво олакшавајући – показало одбрани генерала Крстића, да би она имала опцију да ове важне стране очевице позове да посведоче у прилог оптуженом? Ако тужилаштво то није учинило, зашто? Ако је у смислу правила 68 (i) направљен пропуст, како се то сада одражава на интегритет суђења генералу Крстићу и на пресуду у том предмету, која је постала камен темењац званичне приче о Сребреници?

Други пример није мање интересантан. Он се односи на интервју бившег главног истражитеља (1996 – 2001) хашког тужилаштва, Жан-Рене Руеза (Jean-René Ruez) који је био објављен у часопису Cultures & Conflicts, 2007 – 1, број 65. На интернету, разговор је доступан на адреси:

<http://conflicts.revues.org/index2198.html>

. У оквиру исцрпне дискусије о раду тужилаштва на расветљавању околности масакра у Сребреници, разговор се неизбежно дотакао и „сателитских доказа“ које је Маделин Олбрајт 10. августа 1995. године драматично предочила генералној скупштини УН као увод у геноцидну сребреничку причу. Како се наводи у извештају Холандског института за ратна истраживања (NIOD Report, 2002), Олбрајтова је „употребила те слике да Савету безбедности пружи доказе почињених зверстава и да изврши притисак на Савет безбедности и на Клинтонову владу да заузму тврђи став...Она је изјавила да оштрији и бољи снимци сигурно постоје, али да они не могу бити показани зато што се техника и технологија морају заштитити.“ (Извештај НИОД-а, Прилог 2, поглавље 7, пар. 4)

На питање водитељке интервјуа, Изабел Делпла (Isabelle Delpla), о значају тих знаменитих снимака, који остављају утисак „да се масакр могао пратити истовремено док се и догађао,“ главни истражитељ тужилаштва Руез коментарише:

„То је добро питање, али се израз ‘сателитски снимци’ мора избацити из употребе. Званичан назив гласи: ‘снимци направљени са ваздушних извиђачких платформи’. У питању су слике које је направио У2....У вези са овим морамо оповргнути одређене криве представе...Авиони У2 представљају технологију из шездесетих година. Слика покрива терен у пречнику од 30 км., и све је ту потенцијално видљиво...Теоретски, ако имате ту слику ви знате шта се у тој зони дешава; али, практично говорећи, слику је немогуће тумачити ако већ унапред не знате шта је то што у њој тражите и ако не вршите поређења са опсервацијама на терену.“

Молим? Дакле те снимке, који фигурирају као критични доказ, уопште нису правили сателити са најпрецизнијом савременом технолошком опремом, већ је босанско ратиште било снимано застарелом шпијунском технологијом из шездесетих година. Али у том случају, скривање „сведоказујућих“ снимака за наредних 50 година ничим није оправдано. Апсурдни званични изговор, да би се њиховим показивањем могла компромитовати технологија САД за прикупљање оперативних података из ваздуха, сада дефинитивно отпада. Незаборавамо да је 1960 године, у шпијунском авиону У2, Франсис Гери Пауверс био оборен изнад Совјетског Савеза. Летилица је пала на територију СССР и можемо предпоставити да су њени капацитети још одавно у потпуности познати руској обавештајној служби. Чему, онда, тајанственост у вези У2 снимака који би – ако ћемо веровати представницима Хашког трибунала – могли отклонити већину преосталих дилема у вези са геноцидом у Сребреници?

Затим, какве су то слике из ваздуха, представљене као *smoking gun*, које је немогуће тумачити без допунских информација за земље, наводно да би аналитичар могао знати шта је то што на сликама тражи? Да ли је то слика која приказује нешто релативно јасно и одређено, или је то Роршаш тест, где није битно тумачење саме слике, колико субјективна перцепција онога што се на слици налази?

У продужетку, Руез истиче тешкоће које настају око анализе тих слика, па каже:

„Слика сама по себи никада не садржи неки одређени смисао, па чак може послужити и као повод за врло озбиљне грешке приликом тумачења.“

На то се, дакле, своди најегзотичнији до сада понуђени доказ „геноцида“ у Сребреници?

Штета што је Руез своје драгоцене констатације поделио са јавношћу тек седам година после окончања суђења генералу Крстићу (где је и он, наравно, сведочио али, подразумева се, строго у параметрима које је одредило тужилаштво). Да је поступио у право време као професионалац коме је највише стало до утврђивања истине, а не искључиво као службеник и сведок тужилаштва, још одавно једна од важних компонената „досијеа Сребреница“ могла је бити расветљена.

Најзад, Руез открива један нови детаљ, који ће читаоце свакако заинтриговати, и који поткрепљује нашу тезу да, када се ради о Сребреници, „ништа није онако како се приказује.“ Он износи податак који наводи на закључак да се у свом чувеном обраћању генералној скупштини УН (*en toute bonne foi*, додаје Руез, као савршени џентлмен) Маделин Олбрајт пред међународном заједницом није понела баш најтранспарентније. Она је показала прво У2 слику фудбалског стадиона у Новој Касаби, који је у том тренутку био препун избеглица, па затим слику масовних гробница. Представа је произвела утисак да је непосредно после игралишта следећа дестинација тих људи била гробница. Али између те две чувене слике, Руез нам сада са незнатним закашњењем открива, не постоји заправо никаква ни географска нити узрочно-последична веза.

En toute bonne foi, како би било да се сада изврши темељита ревизија не само Крстићеве пресуде, већ и целокупне званичне приче о Сребреници?

Па тек онда, можда, да попричамо о резолуцији коју предлаже председник Тадић.